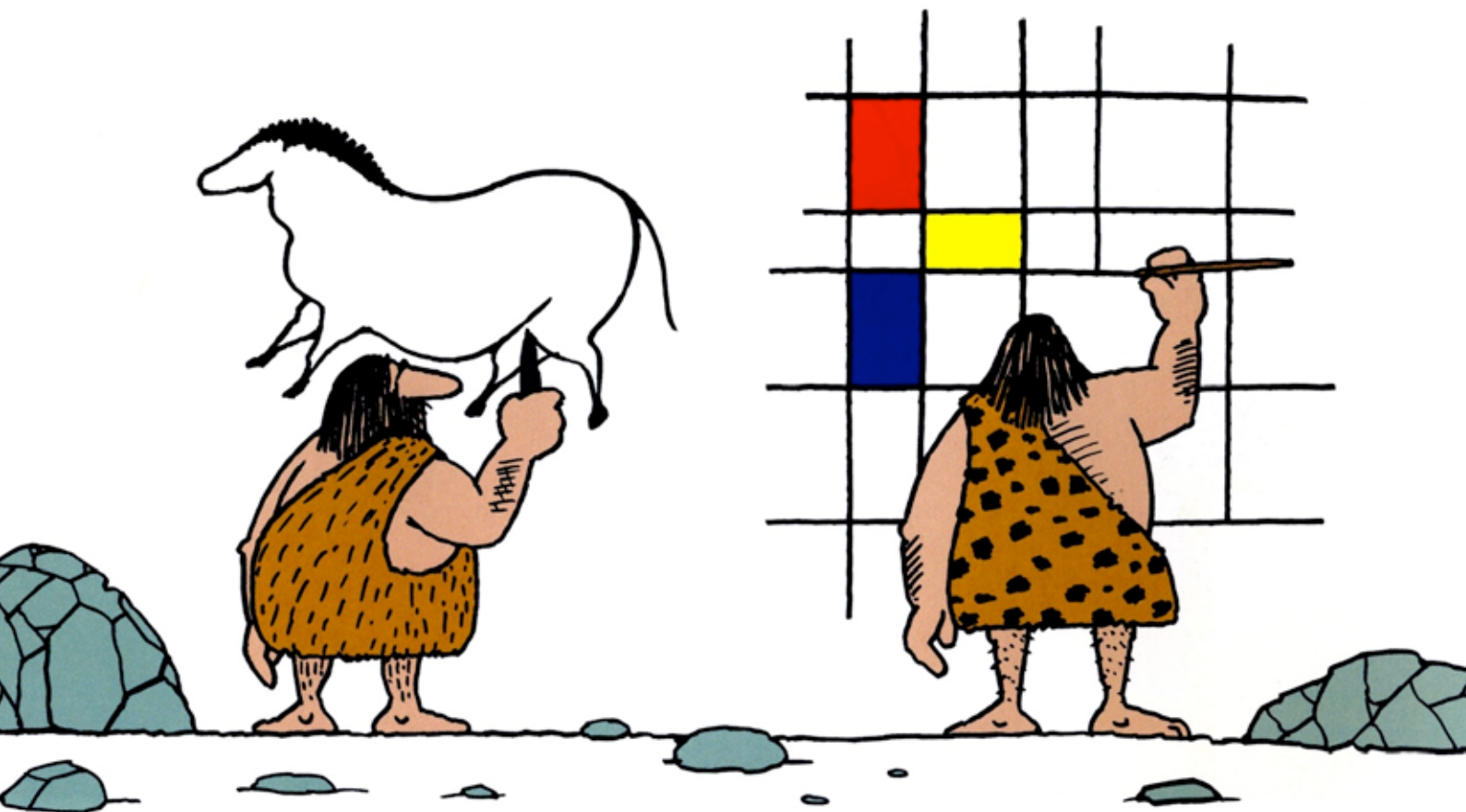

DE UITVINDING VAN HET STRIPVERHAAL

Pedagogisch dossier

Opgesteld door Fanny Kerrien en Jean Auquier
Vertaald naar het Nederlands door Tine Anthoni

©Philippe Geluck, Casterman.

*Er was eens, heel lang geleden, een man die lezen noch schrijven kon.
De woorden "lezen" en "schrijven" bestonden trouwens niet. Net zo min als andere woorden.
Om zich uit te drukken, verhalen te vertellen en zijn goden te vereren, vond hij het tekenen uit.*

Belgisch Stripcentrum

Inhoudsopgave :

1. De delen van de tentoonstelling: "De uitvinding van het Stripverhaal"

Sinds het begin der tijden,
spreekt de mens door zijn beelden 3

Monniken vinden de grammatica
van het stripverhaal uit 7

De boekdrukkunst opent
de poort naar het grote publiek 9

In de 19de eeuw
vertellen de kranten verhalen 12

Het stripverhaal krijgt
een economische dimensie 17

Wat is eigenlijk een stripverhaal?.....18

2. Verwerkingsbladen

De etappes waaruit deze tentoonstelling en zijn pedagogisch dossier zijn samengesteld - van de oudst gekende overblijfselen van rotstekeningen tot de verbeterde strijd tussen de New Yorkse uitgeverij aan het begin van de 20ste eeuw - zijn het sprekende bewijs van het bekende gezegde dat "niets wordt uitgevonden; alles is verandering".

Het stripverhaal is niet de vrucht van een ontdekking. Het is het resultaat van een steeds intenser wordend samenspel van het vertellen van verhalen en de tekenkunst. Van alle beeldende kunsten is het stripverhaal de meest literaire.

Op deze korte reis door de tijd bekijkt men verwonderd het artistiek genie van schilders, mozaïekkunstenaars, beeldhouwers, miniaturisten of wevers die verhalen interpreteren en ze als het ware tot leven brengen. Hun werken hebben de verhoudingen tussen mensen radicaal veranderd.

Hoe is wat wij vandaag de dag "het stripverhaal" noemen ontstaan en hoe kunnen we het in een definitie gieten? Dat zijn de hoofdlijnen van deze tentoonstelling, die ons met zevenmijlslaarzen meeneemt door de geschiedenis van de mensheid en zijn culturen.

Jean Auquier, BSC.

Sinds het begin der tijden, spreekt de mens door zijn beelden

Sinds de mens rechtop loopt, heeft hij op elke mogelijke ondergrond zijn verhalen verteld en zijn goden vereerd. De namen van deze kunstenaars, die tot het werelderfgoed zijn gaan behoren, zullen we waarschijnlijk nooit kennen. Toch leren hun werken ons erg veel over de cultuur, religie en maatschappij waarin ze ontstonden.

Archeologen hebben in grotten overal ter wereld schilderijen gevonden van wat we tegenwoordig "art pariétal" of **rotskunst** noemen. Deze schilderijen dateren uit de prehistorie.

De oudste bekende voorbeelden zijn 35.000 jaar oud en werden gevonden in Brazilië. In Europa is het de Cro-Magnonmens die als eerste de wanden van zijn grotten zal beschilderen ca. 30.000 jaar geleden. We weten nog steeds niet precies waarom de prehistorische mens deze schilderijen maakte.

Het is erg interessant om te bekijken hoe de mens getracht heeft om dieren voor te stellen alsof ze in leven waren. Men gebruikte de holtes en onregelmatigheden in de grot om een indruk van volume te creëren. Als je de figuur hiernaast bekijkt, zie je dat de neushoorn bovenaan meerdere hoorns heeft. Wil dit zeggen dat er in de prehistorie een neushoornsoort bestond met meerdere hoorns? Natuurlijk niet! De schilder wilde met zijn tekening de **beweging** van het dier voorstellen.

Sao Raimundo Nonato, Piaul (Brazilië)

Neushoorns, grot Chauvet, Ardèche, Frankrijk.

Enkele interessante bronnen:

<http://www.lascaux.culture.fr/#/en> : een virtueel bezoek aan de grot van Lascaux. In het Engels/Frans.

<http://www.vrens.nl/index.php/rotskunst-home.html>: Nederlandstalig overzicht van de rotskunst.

<http://www.digischool.nl/gs/community/histoforum/grotten>: overzicht van de rotskunst

Ook na de uitvinding van het schrift en het alfabet, bleef de mens verhalen vertellen in beelden. In Egyptische tempels vond men tal van **muurschilderingen** terug die historische en mythologische gebeurtenissen uitbeelden.

Muurschildering uit de tempel van Beit el-Wali, beschrijft de expeditie van Ramses II in Nubië, in Zuid-Egypte, British Museum, Londen.

Ook de Griekse en Romeinse beschavingen brachten allerlei beeldverhalen voort. **Fresco's, mozaïeken** en **vazen** werden bedekt met voorstellingen van historische gebeurtenissen, passages uit het leven van de goden of afbeeldingen van belangrijke momenten in het leven van de beroemde leiders.

Mozaïek van Alexander, in het huis van de faun te Pompei, 80 voor J.-C. vertelt de aanval op de Perzische koning Darius III door Alexander.

Enkele interessante bronnen:

<http://www.schoolbieb.nl/> : bij het vak geschiedenis: een filmpje over de geschiedenis van het schrift
<http://master.kmkg-mrah.be/> : fototheek van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
<http://expositions.bnf.fr/egypte/> : een reeks tekeningen van Egyptische kunst. Website in het Frans.

Monniken vinden de grammatica van de strip uit

In de middeleeuwen wijdden monniken-kopiïsten hun leven aan het kopiëren van heilige geloofsteksten. Anderen versierden deze unieke geschriften met illustraties en miniatures. Zonder het te vermoeden vonden ze het merendeel van de technieken uit die tekenaars vandaag de dag gebruiken om een stripverhaal tot leven te wekken: indeling van een verhaal in vakjes, beweging, kadering, dialogen in tekstballons, enz...

Zo ontwikkelt zich in Europa een cultuur van het **manuscript**. De katholieke kerk maakte altijd veel gebruik van beelden, omdat veel mensen in die tijd niet konden lezen of schrijven. In de manuscripten vindt men prachtige **miniatures** of **verluchtingen** die ons soms doen denken aan het stripverhaal. Zonder het te beseffen hebben de monniken de meeste codes uitgevonden die worden gebruikt door de tekenaars van vandaag. Zo zien we voor het eerst een indeling van het verhaal in **vakjes**.

Men ziet ook voor het eerst de tekst in het beeld verschijnen. In het begin staat die vooral onder het beeld en beschrijft die wat er gebeurt. Maar geleidelijk aan verschijnt de tekst in **tekstballons**. Dit zijn in de eerste voorbeelden nog etiketten met de naam die aan de personages worden geplakt, maar ze worden al gauw ook gebruikt om de personages te laten spreken.

Psalmenboek van Canterbury, miniatures einde XIVe eeuw, Catalonië.

Kerstgetijdenboek, drinklied voor het feest van de drie koningen, XVIe eeuw, Frankrijk

Enkele interessante bronnen:

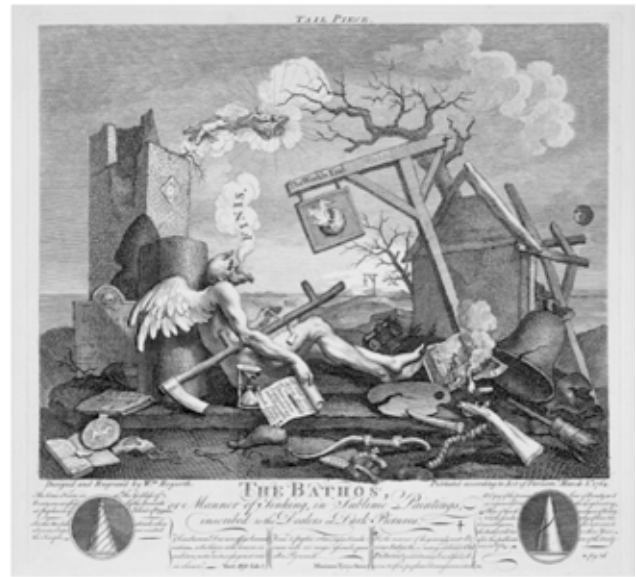
<http://expositions.bnf.fr/bdavbd> : een virtuele tentoonstelling over verteltechnieken in middeleeuwse verluchtingen. Website in het Frans.

De boekdrukkunst opent de poort naar het grote publiek

Met de komst van de boekdrukkunst kunnen illustratoren hun werken een oneindig aantal keren reproduceren, en verspreiden bij een veel ruimer publiek.

Met de opkomst van de **prent- en etskunst**, en de bij ons vooral bekende **centsprenten** kunnen kunstenaars van Japan tot Groot-Brittannië zich ontwikkelen tot verhalenvertellers.

De boekdrukkunst verschijnt in China vanaf de XIIe eeuw en in Europa rond 1450 met Johannes Gensfleisch, beter bekend onder de naam **Gutenberg**. Kunstenaars als **Katsushika Hokusai** en **William Hogarth** creëren verhalen opgebouwd uit een opeenvolging van gravures en prenten. Rodolphe Töpffer zal zijn stijl, waarin beweging een grote rol speelt, onderwijzen aan zijn leerlingen.

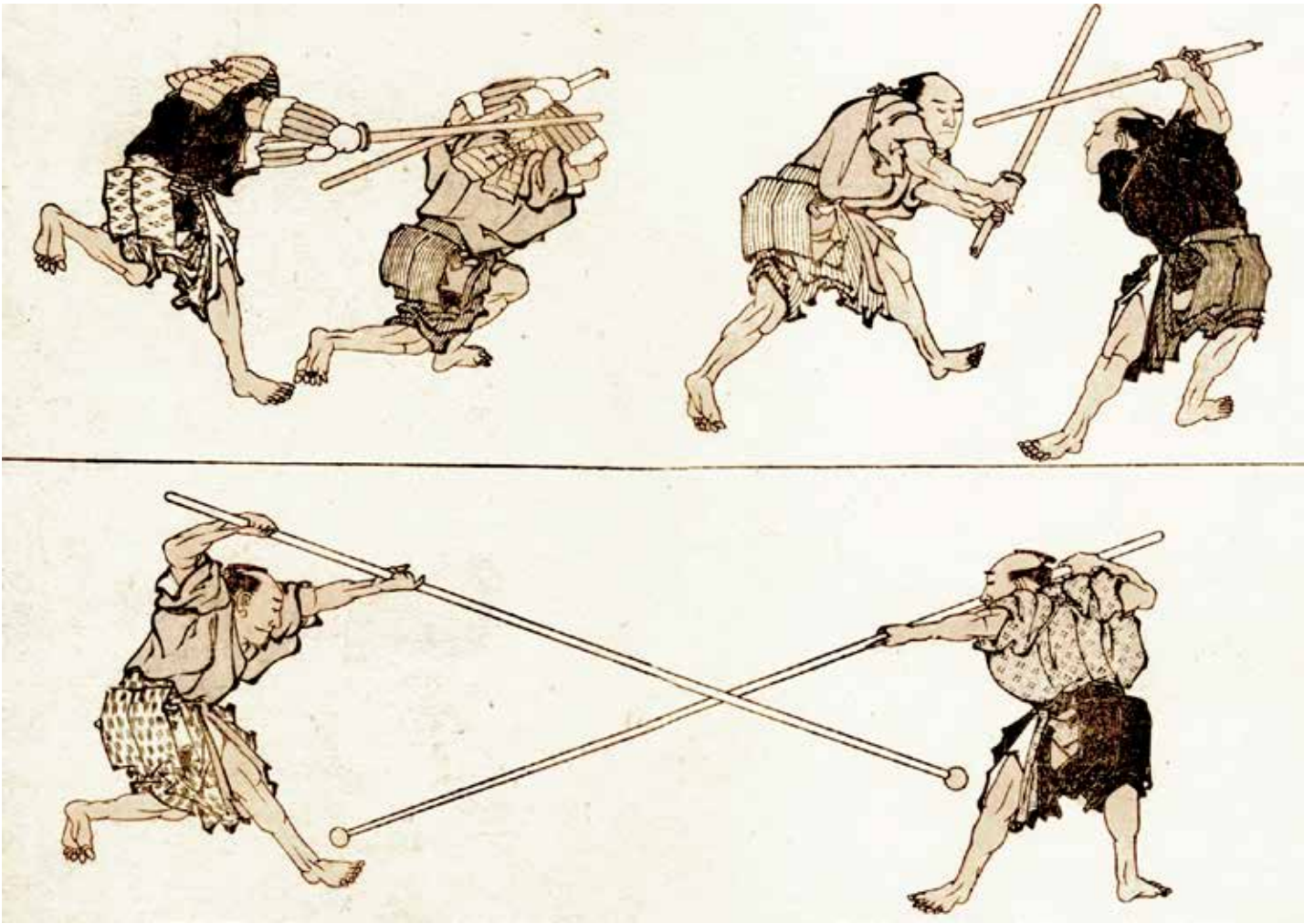

William Hogarth, The Bathos, 1764.

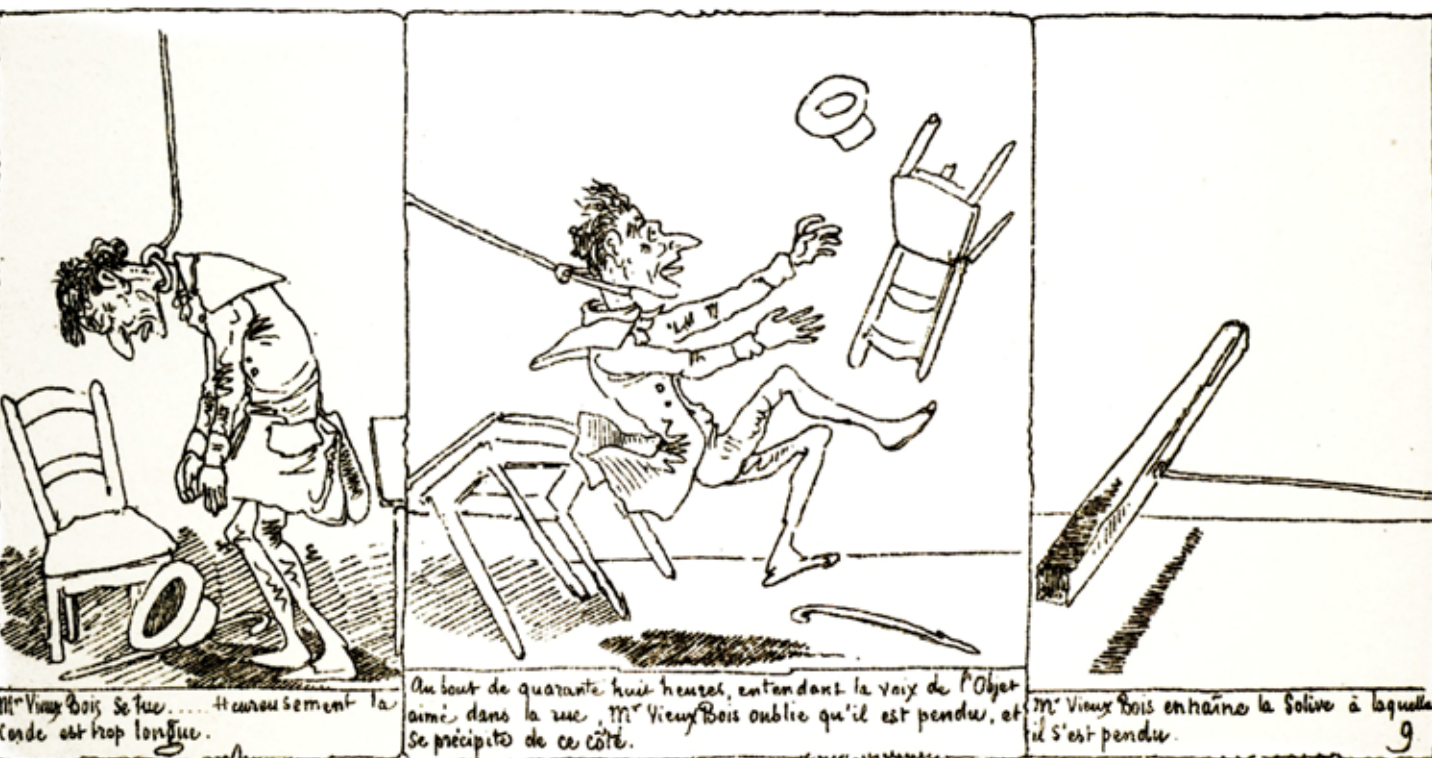
Hokusai, De Grote Golf van Kanagawa, Japan 1831.

Het magistrale oeuvre van Hokusai wordt vooral gekenmerkt door "De grote golf van Kanagawa", de eerste afbeelding uit een reeks houtsnedeprenten bestaande uit 36 zichten van de heilige berg Fuji. Hij heeft echter ook verschillende verzamelingen van schetsen (manga) uitgegeven, die hem de eerste meester van dit genre, afkomstig uit Japan, maken.

Hokusai, prent uit Manga, de vechtkunsten, Japan, 1815.

Rodolphe Töpffer, *Les aventures de Monsieur Vieux Bois*, Zwitserland, 1827.

De Zwitserse pionier **Rodolphe Töpffer** (1799-1846) maakte een aantal beeldverhalen die volledig ingedeeld waren in vakjes, waarbij alle tekst geïntegreerd werd in de tekeningen. Hij wordt daarom gezien als één van de belangrijkste voorlopers van het moderne stripverhaal. Hij was pedagoog, politicus en schrijver.

Het werk van Töpffer is een essentiële overgang tussen het verleden en de tijd van de publicaties in kranten en albums.

Hij tekende verhalen die hij gebruikte om bepaalde lessen over te brengen op zijn leerlingen. Zijn oeuvre maakt een grote stap in de richting van het hedendaagse stripverhaal door de originele indeling in vakjes en de nieuwe manier waarop tekst en beeld vermengd worden. Hij staat ook bekend voor het belang dat hij hecht aan het uitbeelden van beweging. Naast "Les Aventures de Monsieur Vieux Bois" maakt hij ook: "Histoire de Monsieur Jabot" (1833), "Histoire de Monsieur Crépin" (1837) en "Les amours de Monsieur Vieux Bois" (1839).

Enkele interessante bronnen :

<http://www.hetoudekinderboek.nl/>: verzamelsite voor oude kinderboeken en centsprenten.

<http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/collecties/centsprenten>:
collectie centsprenten Koninklijke Bibliotheek Nederland

<http://www.katsushikahokusai.org/>: website van de wereldberoemde prentenmaker Hokusai

<http://leonardodesa.interdinamica.net/comics/lds/>: Reproductie van het verhaal 'M. Vieux Bois' van Rodolphe Töpffer. Met transcriptie van de Franstalige tekst en Engelse vertaling.

<http://search.museumplantinmoretus.be/>: de collectie prenten van het museum Plantin Moretus

In de 19^e eeuw vertellen de kranten verhalen

Aan het begin van de 19^e eeuw begrepen de uitgevers van kranten en tijdschriften al snel dat ze om advertentieruimte te verkopen een zo groot mogelijk lezerspubliek moesten bereiken. Naast de vervolroman, die spannend is om telkens weer te lezen, duiken humoristen op, karikaturisten, en de eerste vaste helden, zoals Ally Sloper in Groot-Britannië of Max und Moritz in Duitsland. Hun avonturen zijn verknipt in getekende verhalen.

Met de opkomst van kranten en tijdschriften verandert ook de plaats van gedrukte tekeningen. Waar vroeger vooral beelden op losse vellen populair waren, vindt men vanaf de 19^e eeuw ook volop tekeningen en gravures in de krant. Het is ook een eeuw van alfabetisering: de middenklasse en de arbeidersklasse leren lezen, en op maat van deze nieuwe lezers zal al gauw de massajournalistiek ontstaan.

Het feuilleton

Een **feuilleton** is een populaire roman die in afleveringen in een krant of tijdschrift verschijnt. Het intrige is vaak een misdaad- of een detectiveverhaal. In de 19^e eeuw echter waren vooral de sociale roman en de zedenschets populair. Het feuilleton speelt vaak met de gevoelens van de lezer : medelijden, vertedering - het is bewust « sentimenteel ». Het werd in afleveringen uitgegeven in de krant, onderaan de pagina, zoals op dit voorbeeld.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

De karikatuur

De **karikatuur** is een humoristisch getekend portret, dat vaak een sociale of politieke kritiek inhoudt. De humor schuilt in het overdrijven van bepaalde eigenschappen. Het proces werd al in de Oudheid gebruikt, in bepaalde Egyptische portretten en op Griekse vazen en fresco's. Karikaturen worden vaak gebruikt voor propagandadoeleinden, bijvoorbeeld tijdens verkiezingscampagnes. Hun ontwikkeling kwam in een stroomversnelling door de opkomst van de geschreven pers.

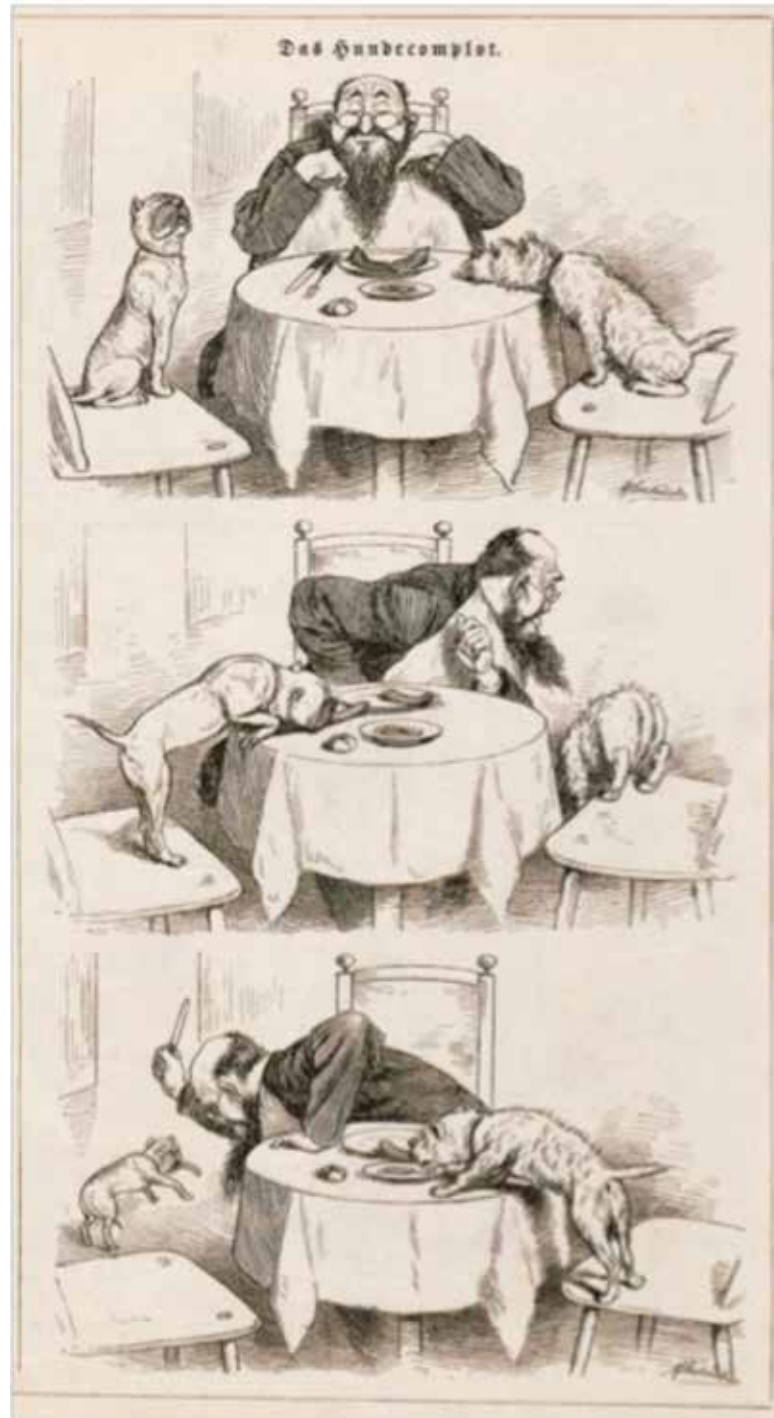
S.Kennedy, *Columbia Teaching, John Bull his New Lesson*, Londen 1813. (Napoleon en John Bull)

De strookjesstrip

Een **strookjesstrip** bestaat meestal uit drie of vier opeenvolgende tekeningen, die dagelijks worden gepubliceerd in de krant. Meestal is het de bedoeling de lezer te laten lachen. We zien vaak **gags** met een terugkerende held. Strookjesstrips kunnen buitengewone verhalen vertellen, maar ook heel alledaagse situaties oproepen. Meestal bestaan ze uit een beginsituatie, (een middengedeelte,) en een pointe. Af en toe kan de lezer het vervolg pas in de volgende krant ontdekken, en staat onderaan het beroemde zinnetje « wordt vervolgd... »

Alle ingrediënten die de hedendaagse strip kenmerken zijn vanaf dit moment in de geschiedenis al aanwezig. De verbeeldingskracht van de auteurs en de wil van de uitgevers doen de rest.

Adolf Oberlander, Fliegende Blätter, München 1885.

Enkele interessante bronnen :

<http://cartoons.courrierinternational.com/> : website van de beste actuele cartoons, per land en per thema. Website in het Frans, cartoons in diverse talen

<http://www.presscartoon.com>: verzamelsite van Belgische cartoonisten en karikaturisten

<http://www.iisg.nl/exhibitions/art>: virtuele tentoonstelling van tekeningen uit de socialistische pers

<http://www.persmuseum.nl>: (voor Nederland) website met virtuele exposities en educatief materiaal

JOURNAL AMUSANT

JOURNAL ILLUSTRE.

Journal d'images, journal comique, critique, satirique, etc.

PRIS :
 3 mois . . . 1 fr.
 6 mois . . . 1 fr. 75
 12 mois . . . 2 fr. 50

PRIS :
 3 mois . . . 1 fr.
 6 mois . . . 1 fr. 75
 12 mois . . . 2 fr. 50

Tous les abonnements datent du 1er de chaque mois.

LES MISÉRABLES DE VICTOR HUGO

LUS, MÉDITÉS, COMMENTÉS ET ILLUSTRÉS

par CHAM.

2e PARTIE.

Jean Valjean marchant vers M. Victor Hugo, qui lui a fait le bon pour sauver le bonnet.

Le docteur de son. Valjean se souvient de son Charles X, se souvenant de son frère Louis XVIII qui était son oncle, et lui demandant s'il ne voudrait pas se charger d'assassin le bonnet jusqu'à la garniture de son bonnet.

Le roi Charles X, qui est bien le meilleur des hommes, se charge de l'assassin, et devient le prisonnier de l'assassin, le châtiment mérité de 1830, et une suite de choses parfaitement étrangères au roman de M. Victor Hugo.

Le roi Charles X, profitant de la révolution de 1830 pour laisser le bonnet de M. Victor Hugo en plan.

In "Le Journal Amusant" (Parijs, 1863), wordt Cham's getekend feuilleton naar de roman "Les Misérables" van Victor Hugo uitgegeven. Het boek verscheen al 10 maand eerder in Brussel.

Het stripverhaal krijgt een economische dimensie

THE BIG TYPE WAR OF THE YELLOW KIDS.

Aan het begin van de XXe eeuw vechten in de VS twee persmagnaten een genadeloze persoorlog uit.

Joseph Pulitzer (New York World) en William Randolph Hearst (New York Journal) zetten alle middelen in om de beste journalisten en tekenaars bij de concurrerende krant weg te kapen. Hearst zal zelfs model staan voor het personage "Citizen Kane" uit de gelijknamige film van Orson Welles. Richard Felton Outcault (1863-1928) zat als tekenaar in het midden van deze storm. Hij verlaat Pulitzers World om bij Hearsts Journal aan de slag te gaan, waarvoor hij de Yellow Kid (1896) en Buster Brown (1902) zal creëren. Door de nieuwe technische mogelijkheden kan ook een eerste meesterwerk in stripvorm tot stand komen: Little Nemo in Slumberland (Winsor Mc Cay, 1905).

The big type war of the yellow kids, met Leon Barritt Joseph Pulitzer (links) tegenover William Randolph Hearst (rechts)

Om de voornaamste krant van de Verenigde Staten te worden, zijn alle middelen toegestaan: een toevallige brand in de opslagplaatsen, spontane stakingen, enz... Het gaat hier om een puur economisch doel: de sterkste zal het grootste inkomen hebben, vooral dankzij de advertenties.

Outcault tekent bij Pulitzer een populaire humoristische reeks: Hogan's Alley (1895). De personages die hij later voor Hearst tekende waren op deze eerste reeks gebaseerd.

Winsor McCay, van Little Nemo tot Gertie the dinosaur

Voordat hij reeksen begon te tekenen voor kranten of als een van de eersten experimenteerde met animatiefilms was **Winsor Mc Cay (1869-1934)** decorateur in attractieparken.

In "**Little Nemo in Slumberland**" (1905) zien we de invloed van de art nouveau, die we in Brussel vooral terugvinden in het werk van Victor Horta. In deze verhalen valt de kleine Nemo telkens weer uit zijn bed, na een gekke droom van futuristische steden, reusachtige dieren of mysterieuze prinsessen. Met deze reeks alleen al ging McCay's naam de geschiedenisboeken in, maar daar hield hij het niet bij.

Met "**Gertie, the dinosaur**" (1914) legt hij de basis voor de moderne animatiefilm . In deze film worden tekeningen afgewisseld met montages met echte mensen, waaronder McCay en enkele collega's. De tekenfilm bestaat uit verschillende opeenvolgende vellen met tekeningen die Gertie in beweging weergeven. Het is ook de eerste film in dit genre rond één centrale charmante figuur.

Deze kenmerken maken van Winsor McCay de voorloper van Walt Disney.

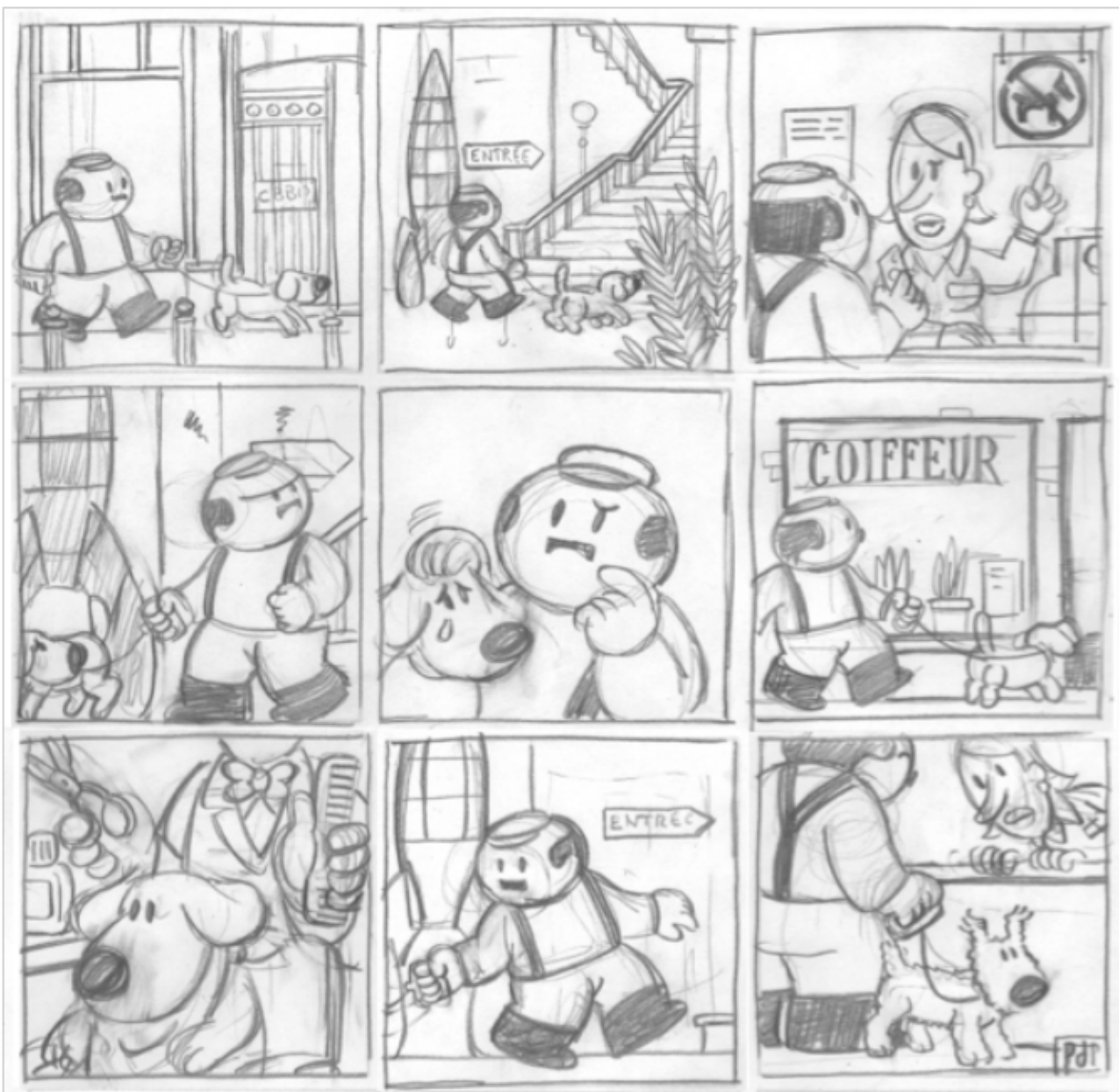
Wat is nu eigenlijk een stripverhaal ?

Het stripverhaal is het product van een artistieke evolutie, zo oud als de mensheid zelf en door elke cultuur gevoed en verrijkt... maar ook door een aantal technologische revoluties zoals de uitvinding van de boekdrukkunst, het papier en de vierkleurendruk. Maar wat is nu eigenlijk een stripverhaal? Het antwoord kan kort en krachtig zijn: Een stripverhaal is een opeenvolging van stilstaande beelden die een verhaal vormen, waarvan het scenario geïntegreerd is in de beelden. De verbeelding en het talent van de auteurs doen de rest!

Met uitzondering van de voorbeelden uit het laatste hoofdstuk over de Yellow Kid en Little Nemo, vallen de

overige werken in dit pedagogisch dossier nog niet binnen de hedendaagse opvatting van een stripverhaal. Maar de invulling van deze term is gedurende de voorbije eeuw ook sterk geëvolueerd.

Wat duidelijk moet zijn is dat we het stripverhaal niet kunnen reduceren tot bijvoorbeeld het gebruik van tekstballons of zelfs het samengaan van geschreven tekst en tekeningen. Hedendaagse stripauteurs gaan met de gekende codes aan de slag en transformeren ze voortdurend. Zo maken ze het stripverhaal tot een levende kunst, verrassen ze de lezers, en verleggen ze de grenzen van het medium.

Pieter De Poortere, Boerke, potloodschets voor het BSC, 2006.

Verwerkingsbladen

De prehistorie

Fase 1 : observatie en analyse

Verzamel beelden van grotschilderingen op internet of uit boeken.

Analyseer met uw leerlingen het werkoppervlak, de karakteristieke kenmerken (de rots), de natuurlijke kleuren, het gebruikte materiaal (pigmenten, koolstof, krijt, enz.), de afgebeelde dieren, de tekens en symbolen en de verschillende manieren om beweging van de dieren weer te geven.

Fase 2 : ateliers

Atelier n°1 : beweging in beeld

Benodigdheden: een vel dik, bruin kraftpapier per leerling, plakkaatverf en/of waskrijtjes in natuurlijke kleuren (bruin, oker, rood, bister, houtskool, bloedrood, wit krijt, enz.)

Teken dieren (liefst de dieren die ook de cro-magnonmensen tekenden) in beweging, rechtstaand, in vooraanzicht, in zijaanzicht, in rugaanzicht.

Atelier n°2 : rotskunst, verticale kunst

Benodigdheden: een zeer brede strook papier om aan de muur te bevestigen, plakkaatverf en/of waskrijtjes in natuurlijke kleuren (bruin, oker, rood, bister, houtskool, bloedrood, wit krijt, enz.)

De richting van de ondergrond verandert. Maak nu in het groot je eigen rotsschildering, geïnspireerd op de grotschilderingen die je bestudeerde.

Atelier n°3 : rotskunst, verticale kunst op een onregelmatige ondergrond (voor wie meer tijd heeft)

Benodigdheden: stevig karton, krantenpapier, plaaster en stukken gipsverband, plakkaatverf en/of pastelkrijt in natuurkleuren (bruin, oker, rood, koolstof, bloedrood, wit krijt, enz.), verdunde verf, enz.

Vorbereiding van de ondergrond: leg op het karton proppen papier en bedek ze met het natte gipsverband om een onregelmatige ondergrond te bekomen.

Teken nu de prehistorische dieren uit de vorige ateliers en gebruik het reliëf in je voordeel.

Vakinhouden: geschiedenis, plastische opvoeding

Leerdoelen

- > Uitdiepen van de verworven kennis over rotskunst
- > Verkennen van de mogelijkheden om beweging in een stil beeld voor te stellen
- > De beperkingen van materiaal en ondergrond ondervinden

Verwachte resultaten

- > Samenwerken
- > Observerend leren
- > Een techniek imiteren en zelf toepassen

De Oudheid

Fase 1 : observatie en analyse

Verzamel beelden van verschillende afkomst : Egyptische muurschilderingen, Romeinse vazen, Griekse mozaïeken, enz. Op de website <http://www.kmkg-mrah.be/nl/griekenland-en-rome> vindt u een interessant werkmapje met voorbeelden.

Stel (hand-)boeken, folders en websites over de Oudheid ter beschikking aan uw leerlingen. Identificeer met uw leerlingen de voorgestelde personages, beschrijf wat ze doen, benoem de scènes uit het dagelijks leven of de historische of mythologische gebeurtenissen die worden voorgesteld. U kan eventueel teksten uit de Oudheid bij de beelden voegen.

Fase 2 : atelier : de oudheid in beelden

Benodigdheden : fragmenten uit teksten uit de Oudheid, die een belangrijke mythologisch gebeurtenis vertellen (bijvoorbeeld de Illias of de Odysseus voor de oudste leerlingen), tekenpapier, tekenmateriaal

De leerlingen moeten in één beeld (een momentopname) een gebeurtenis uit de oudheid proberen te vatten.

De oefening kan gebeuren op basis van eender welk verhaal.

Vakinhouden : geschiedenis, (Latijn of Grieks), plastische opvoeding

Leerdoelen

- > Uitdiepen van de verworven kennis over de Oudheid
- > Verkennen van de narratieve mogelijkheden van een beeld.

Verwachte resultaten

- > Observerend leren
- > Een techniek imiteren, reproduceren en zelf toepassen
- > Ontwikkelen van de verbeelding en de creativiteit

De Middeleeuwen

Fase 1 : observatie en analyse

Bekijk de verschillende manieren waarop tekst en beeld met elkaar verweven zijn in de virtuele tentoonstelling van de Franse nationale bibliotheek, « La BD avant la BD » (<http://expositions.bnf.fr/bdavbd>).

Beschrijf met uw leerlingen de verschillende verteltechnieken die de monniken gebruiken en vraag je af waarom ze voor een bepaalde techniek kozen. Bekijk specifiek het perspectief, het doorbreken van het kader, de pagina-indeling in vakjes en strookjes.

Vergelijk miniaturen met hedendaagse stripverhalen. Wat zijn de gemeenschappelijke kenmerken?

Fase 2 : ateliers

Atelier n°1 : geluid in beeld

Bekijk de volgende elementen bij enkele middeleeuwse miniaturen die u afdruckt van de website van de BNF: de positie van de mond van de personages, de vorm van de tekstballons en de manier waarop ze aan de personages worden bevestigd, (indien van toepassing) het gebruik van onomatopoeën en lijnen die de trilling van het geluid voorstellen.

Benodigdheden : tekenpapier, potloden, stiften, enz.

Vraag uw leerlingen nu om een scène, bijvoorbeeld uit een religieuze tekst, met geluid te tekenen

Atelier n°2 : camerastandpunten

Benodigdheden : tekenpapier, potloden, stiften, enz.

Vraag uw leerlingen om een personage te tekenen in bovenaanzicht, alsof men hem of haar ziet vanuit een vliegtuig.

Andersom, vraag de leerlingen om een personage uit kikkerperspectief te tekenen, alsof men hem of haar ziet vanaf de grond.

Vakinhouden : Frans, geschiedenis, plastische opvoeding

Leerdoelen

- > De verworven kennis over middeleeuwse verlichtingen verder uitdiepen
- > Ontdekking van visuele verteltechnieken

Verwachte resultaten

- > Inzicht in en beheersen van verschillende camerastandpunten
- > Een techniek imiteren, reproduceren en zelf toepassen
- > Ontwikkelen van de verbeelding en de creativiteit

De boekdrukkunst

Fase 1 : observatie en analyse

Materiaal : tekeningen van Rodolphe Töpffer.

Beschrijf het reproductieproces : Töpffer graveert zijn tekening in een fijne, platte steen. De lithograaf plaatst de steen op een pers en maakt hem nat. Vette inkt wordt met een rubberen rol aangebracht, en blijft enkel plakken in de gegraveerde lijnen. Vervolgens plaatst de lithograaf het papier en passeert het geheel onder de pers. Het proces kan duizenden malen herhaald worden.

Bestudeer de verhouding van tekst en beeld : de complementariteit, de plaatsing van de tekst in het beeld, de indeling in scènes met één enkele lijn, handgeschreven lettering, tekst die getrouw de scène beschrijft.

Fase 2 : atelier

Atelier: linogravure (vanaf 12 jaar)

Benodigdheden : kalkpapier, een linoleumplaat van ca. 10 x 15 cm, snijmesjes, inkt, dik tekenpapier, een inktrol of een brede borstel, een lat

Maak een tekening (waarom geen vakje van een stripverhaal, met een personage en een tekstballon die je na het drukken invult?) op kalkpapier die je achteraf overbrengt op het linoleum. Markeer vervolgens met een potlood de zones die je wil wegsnijden. Snij met behulp van een mesje de tekening uit

Opgelet: snijmesjes kunnen erg scherp zijn. Zorg ervoor dat je vrije hand niet in het verlengde van de snijrichting van het mesje ligt.

Als de plaat klaar is, verspreid je de inkt met de rol of de borstel gelijkmatig over de tekening. Leg er een dik vel papier over en duw aan met een lat. Wrijf over het oppervlak en neem het vel voorzichtig weg. Je kan dit proces herhalen zo vaak als je wilt.

Vakinhouden : Frans, Engels, geschiedenis, plastische opvoeding

Leerdoelen

- > Uitdiepen van de verworven kennis over de boekdrukkunst
- > Verkennen van druk- en reproductietechnieken

Verwachte resultaten

- > Een techniek imiteren en zelf toepassen
- > Ontwikkelen van de verbeelding en de creativiteit

Het feuilleton

Fase 1 : observatie en analyse

Wat is een vervolgverhaal ? Welke functie heeft dit genre binnen de pers ?

Een vervolgverhaal moedigt de lezer aan om de volgende krant of tijdschrift ook te lezen. En zoveel te meer lezers een krant heeft, des te interessanter wordt ze voor adverteerders (bedrijven die reclame maken via de pers) !

Fase 2 : atelier : maak zelf een vervolgroman

Benodigheden : tekenpapier, potloden, een boek of kortverhaal dat bij het vak Nederlands klassikaal werd gelezen.

Op basis van het boek of het verhaal moeten de leerlingen een stripverhaal maken. Elke leerling neemt een deel van het verhaal voor zijn rekening op één bladzijde: bespreek vooraf samen hoe je het verhaal indeelt, en of er regels zijn voor het te bereiken resultaat. Een bundeling van alle platen vormt een verstripping van het volledige verhaal. Indien er onvoldoende tijd is kan de opdracht beperkt worden tot het opstellen van een scenario en een schetsmatige indeling in scènes en dialogen.

Vakinhouden : Nederlands, plastische opvoeding, VOET'en

Leerdoelen

- > Een verhaal op coherente wijze indelen
- > Een verhaal kunnen samenvatten en de belangrijkste elementen kunnen uitkiezen
- > Grafische verteltechnieken kunnen gebruiken (close-up, zoom, beweging weergeven, enz.)
- > Beslissen welke teksten geïntegreerd zullen worden in de tekeningen.

Verwachte resultaten

- > Samenwerken en beslissen
- > Een verhaal interpreteren en herverspreken
- > De verbeelding en de creativiteit ontwikkelen

De karikatuur

Fase 1 : observatie en analyse

Verzamel karikaturen uit kranten en foto's van de afgebeelde personen

Definieer de begrippen « karikatuur », « ironie », « stereotiep », « paradox » en « pun »

Toon een karikatuur aan uw leerlingen en beschrijf de gevoelens die de tekeningen oproepen (plezier, woede, verdriet, medelijden, enz.)

Benoem met uw leerlingen de afgebeelde personen en situeer hen binnen de actualiteit.. Analyseer het gezicht van de afgebeelde personen, hun uitdrukking, de fysionomie, de overdrijving van bepaalde gelaatstrekken

Vergelijk de karikatuur met een foto van de afgebeelde persoon. Welke (karakter-)elementen wilde de karikaturist benadrukken?

Fase 2 : ateliers

Atelier n°1 : spreekbeurt over karikaturen

De leerlingen verzamelen karikaturen (op school en thuis) rond een bepaald thema, bijvoorbeeld verkiezingen, gelijke kansen, racisme, het milieu...

In kleine groepjes stellen de leerlingen hun selectie van karikaturen rond het thema voor. Het thema en de context worden uitgelegd, gelijkenissen en verschillen tussen de karikaturen worden benoemd en er wordt besproken hoe de karikaturisten op verschillende manieren het thema benaderen.

Kan een link gemaakt worden met de politieke strekking van de kranten waarin de tekeningen verschenen?

Atelier n°2 : een (zelf)portret

Benodigdheden : tekenpapier, potloden, één of meerdere spiegels

Maak in groepen van twee een portret van een klasgenoot of maak een zelfportret met een spiegel (of uit het hoofd). Zijn er voor het tekenen van gezichten vaste verhoudingen die je moet respecteren?

Atelier n°3 : van portret naar karikatuur

Benodigdheden : foto's van beroemde personen, tekenpapier, potloden.

Creëer op basis van de foto's zelf een karikatuur. Bedenk eventueel een onderschrift.

Vakinhouden : Nederlands, geschiedenis, plastische opvoeding, VOET'en

Leerdoelen :

- > Uitdiepen van de verworven kennis over de pers
- > Analyse van de functie van perscartoons
- > Een portret construeren en er de opbouw van begrijpen
- > Analyse van de structuur en bijzonderheden van een gezicht

Verwachte resultaten :

- > Observerend leren
- > Een techniek imiteren en zelf toepassen
- > Respectvol samenwerken
- > Opwekken van een alerte omgang met de media, participeren aan de publieke ruimte

De strip

Fase 1 : observatie en analyse

Verzamel uit kranten of van het internet enkele bekende strookjesstrips, bijvoorbeeld Calvin en Hobbes (Bill Watterson), Peanuts (Charles. M. Schulz), Sigmund (Peter de Wit), Cordelia (Ilah),... Beschrijf met uw leerlingen de belangrijkste eigenschappen van de hoofdpersonages van deze dagelijkse strips: man, vrouw, dier of kind, leeftijd, tijd, decor, realisme of fantastische verhalen ? In welke zin kan het formaat van een strip (slechts enkele vakjes, één of twee strookjes) een creatief kader creëren, of een verklaring voor het succes van deze strips ?

Fase 2 : atelier maak je eigen strookjesstrip

Een voorspellende naam : bedenk een personage wiens naam al iets zegt over de verschijning of het gedrag van het personage, of over het decor van de reeks
Bedenk een strip in 3 of 4 vakjes voor dit personage

Vakinhouden : Nederlands, plastische opvoeding

Leerdoelen :

- > Inzicht in de kracht van de ellips bij strookjesstrips
- > Uitdiepen van de verworven kennis over de dagbladpers

Verwachte resultaten :

- > Ontwikkelen van de verbeelding en de creativiteit
- > Creatieve expressie binnen afgelijnde restricties
- > Opwekken van een alerte omgang met de media, participeren aan de publieke ruimte
- > Zich leren uitdrukken
- > Ontwikkelen van redactionele vaardigheden

Het Stripverhaal

Fase 1 : observatie en analyse

Stel de vraag aan uw leerlingen : wat is voor jullie een stripverhaal ? Noteer de verschillende elementen van de antwoorden op het bord.

Bekijk een aantal hedendaagse stripverhalen in verschillende stijlen (graphic novel, klassieke strip, tekstloze strip,...)

Ga na deze oefening na of alle elementen die op het bord staan nog steeds noodzakelijk blijken (moet een stripverhaal bijvoorbeeld tekst bevatten?)

Vergelijk oudere stripverhalen met hedendaagse strips. Wat is er gemeenschappelijk, en op welke vlakken is de strip geëvolueerd?

Fase 2 : atelier maak zelf een stripverhaal

Benodigdheden : tekenpapier, tijdschriften, potloden, stiften, waterverf, enz.

Kunnen je leerlingen nu ook een stripverhaal uittekenen ? Stel diverse materialen ter beschikking waaruit ze kunnen kiezen.

Werkwijze : een idee vinden, het scenario uitschrijven (wat zie je in elk vakje?), schets maken van de pagina, tekenen van personages en decors, lijnen in inkt zetten, eventueel de tekstballons invullen.

U kan de leerlingen vrijlaten in hun onderwerp, of een onderwerp opleggen. Bijvoorbeeld: twee leerlingen discussiëren over een onderwerp voor een stripverhaal.

Vakinhouden : Nederlands, plastische opvoeding, VOET'en

Leerdoelen

- > De verworven kennis over stripverhalen verder uitdiepen
- > Ontdekken van diverse materialen.

Verwachte resultaten

- > Interesse opwekken voor het stripverhaal
- > Aanmoedigen tot het diversifiëren van de leespatronen
- > De verbeelding en de creativiteit ontwikkelen

Enkele voorbeelden van tekstloze strips :

- Simon's cat, S. Tofield, Oog & Blik, 2009
- Otto, Blijven roeien, F. De Decker, Syndikaat, 2012
- Boerke, P. De Poortere, Bries, 2007. (vanaf 12 jaar)
- De Aankomst, S. Tan, Querido, 2008. (vanaf 12 jaar)

Belgisch Stripcentrum
Zandstraat 20
1000 Brussel (België)

+32(0) 219 19 80
www.stripmuseum.be
visit@stripmuseum.be

Alle dagen open (behalve op maandag) van 10 tot 18 uur